

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

1.1 หลักการและแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการและแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงคือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ เพื่อที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นต่อไป

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานของประชาชน โดยให้ดำเนินชีวิตในทางสายกลาง มีความพอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักพึ่งพาตนเอง โดยนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่พยายามพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของและคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่สำคัญอัน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค กล่าวโดยสรุป ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบรอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และความพากเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

1.2 ระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิต เมื่อปี พ.ศ. 2538 ทั้งนี้เพื่อให้บัณฑิตนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาประเทศ โดยนำระบบเกษตรทฤษฎีใหม่ไปเป็นรูปแบบการพัฒนาประเทศ เป็นวิธีการปฏิบัติในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น การใช้ประโยชน์จากที่ดินและแหล่งน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด การบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสมสอดคล้องกับการปลูกพืชต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการขยันหมั่นเพียรและอดทนเป็นที่ตั้ง โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสมออกเป็น 4 ส่วนในอัตรา 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งการดำเนินงานตามทฤษฎีใหม่มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 : การผลิต

ฐานการผลิตความพอเพียงเน้นถึงการผลิตที่พึ่งพาตนเอง สร้างความเข้มแข็งของตนเองให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ในพื้นที่ของตนเองกล่าวคือ “พออยู่ พอกิน ไม่อดอยาก” ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นเรื่องของการจัดพื้นที่การเกษตรออกเป็น 4 ส่วน โดยมีสัดส่วนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินดังนี้ 30 : 30 : 30 : 10 ดังนี้

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง (30%) ให้ขุดสระเก็บกักน้ำในช่วงฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่าง ๆ

พื้นที่ส่วนที่สอง (30%) ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งพาตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม (30%) ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคจึงนำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ (10%) ให้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ

หลักการและแนวทางสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 มีดังนี้

เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัด เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียงตลอดปี การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 เป็นเกณฑ์ที่สามารถปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 : การรวมกลุ่ม

เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสร้างความพอเพียงในขั้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดความเข้มแข็งในแต่ละคนแต่ละครอบครัวจนเกิดกลุ่มกิจกรรมที่เข้มแข็งและเกิดพลังในขั้นที่สองการรวมกลุ่มจึงร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันมิใช่มาขอความช่วยเหลือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว การรวมกลุ่มก่อให้เกิดพลังในการดำรงชีพและดำเนินกิจกรรมการเกษตร โดยการร่วมแรงร่วมมือในด้านต่อไปนี้

การผลิต	เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต
การตลาด	ร่วมมือเพื่อขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด
ความเป็นอยู่	เกษตรกรต้องสร้างสวัสดิการความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร
การศึกษา	ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง
สังคมและศาสนา	ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 : การดำเนินธุรกิจ

ขั้นที่สามคือ ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคารหรือ บริษัท ห้างร้าน เอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจทั้งนี้ฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์ร่วมกันกล่าวคือ

- เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง
- ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ
- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะร่วมกันซื้อเป็นจำนวนมาก
- ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร

ประโยชน์ของเกษตรทฤษฎีใหม่

ให้ประชาชนพออยู่พอกินในระดับประหยัด เลี้ยงตนเองได้ ไม่อดอยาก ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหน้าแล้งมีน้ำน้อยก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่าง ๆ ได้แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปีก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้ ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัว และช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่งโดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากนัก

การประยุกต์ใช้หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับครัวเรือนและชุมชนสามารถปฏิบัติหรือนำไปใช้ได้ดังนี้

ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 10-15 ไร่ ขึ้นแรก ทำการผลิตกิจกรรมการเกษตรพืช สัตว์ และประมงในไร่นาให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่าง “พออยู่ พอกิน” หรือสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีข้าวพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือน ปัจจัยสำคัญคือ การจัดการที่ดิน แหล่งน้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แรงงาน และการลงทุนในไร่นา กิจกรรมการเกษตรหลายชนิดเพื่อลดความเสี่ยงและมีรายได้ต่อเนื่อง ควรมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ หรือการชลประทานมาเติมสระน้ำในไร่นาในกรณีที่ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง

ขั้นที่ 1. การแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ในอัตราส่วน 30:30:30:10 เป็นการจัดการพื้นที่ตามทฤษฎีใหม่ สามารถประยุกต์เปลี่ยนแปลงสัดส่วนตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ได้

ขั้นที่ 2. เกษตรกรรวมกลุ่มมุ่งเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยแต่ละครอบครัวต้องมีความพอเพียง “พออยู่ พอกิน” และเข้มแข็งก่อนขอความช่วยเหลือจากรัฐและเอกชน

ขั้นที่ 3. เมื่อชุมชนหรือกลุ่มเข้มแข็งจึงร่วมกับคนภายนอกค้าขายและสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจ สร้างประโยชน์ร่วมกัน โดยรวมพลังการผลิต การจัดการ และการค้าขาย ด้วยหลักของเกษตรทฤษฎีใหม่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น ในการจัดการเกษตรตามแนว “เกษตรทฤษฎีใหม่” ให้เกิดประสิทธิภาพนั้นประเด็นสำคัญคือการพึ่งตนเอง ประหยัดและมัธยัสถ์ ก่อให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน น้ำ แรงงาน และรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นอันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

1.3 การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เทอดศักดิ์, 2551) ศึกษาผลของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับสภาพการผลิตในแต่ละพื้นที่และชุมชน ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 11 จังหวัด ได้แก่ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ อุดรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย เลย สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ระหว่างเดือนสิงหาคม 2550 ถึง พฤษภาคม 2551 ระยะเวลา 10 เดือน ดำเนินงานออกสำรวจและสัมภาษณ์เกษตรกรผู้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ จำนวน 217 ครัวเรือน 26 ชุมชนที่ปลูกข้าว ผลิตผักปลอดสารพิษ และเลี้ยงสัตว์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่าเกษตรกรทำการเกษตรที่ไม่มีการนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ ร้อยละ 25 และเกษตรกรทำการเกษตรที่มีการนำหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ ร้อยละ 75 อย่างไรก็ตามพบว่าเกษตรกรทำเกษตรที่มีการนำหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้ และมีการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ร้อยละ 65 ทั้งนี้เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันไป อันเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ระดับการศึกษา พื้นฐานหรือแนวคิดของเกษตรกร การสนับสนุนและการถ่ายทอดความรู้จากผู้นำ สื่อและประชาสัมพันธ์

การวิจัยถึงปัจจัยทั้งภายในภายนอกที่เกี่ยวข้องและการพัฒนาเพื่อขยายผลการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริใช้กันแพร่หลายในสังคมไทย เป็นหนึ่งในกระบวนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ วิธีการขยายผล การส่งเสริม การปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด วิธีการดำเนินงานของชุมชนเพื่อให้เกิดความมั่นคงและชุมชนเข้มแข็ง จำเป็นต้องอาศัยบทเรียนและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน การใช้วิทยากรกระบวนการที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานและได้รับการอบรมเป็นผู้ขับเคลื่อนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเกษตรกรที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละพื้นที่และชุมชนให้มากขึ้น เพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเพื่อสร้างความเข้มแข็ง เกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

1.4 วัตถุประสงค์

1.4.1 สังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

1.4.2 ขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเหมาะสมกับสภาพการผลิตในแต่ละพื้นที่และชุมชน

1.5 ขอบเขตของแผนงานวิจัย

กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งหมายถึงการเกษตรแบบผสมผสานที่มุ่งเน้นความปลอดภัยของผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย 3 กลุ่มจังหวัด คือ

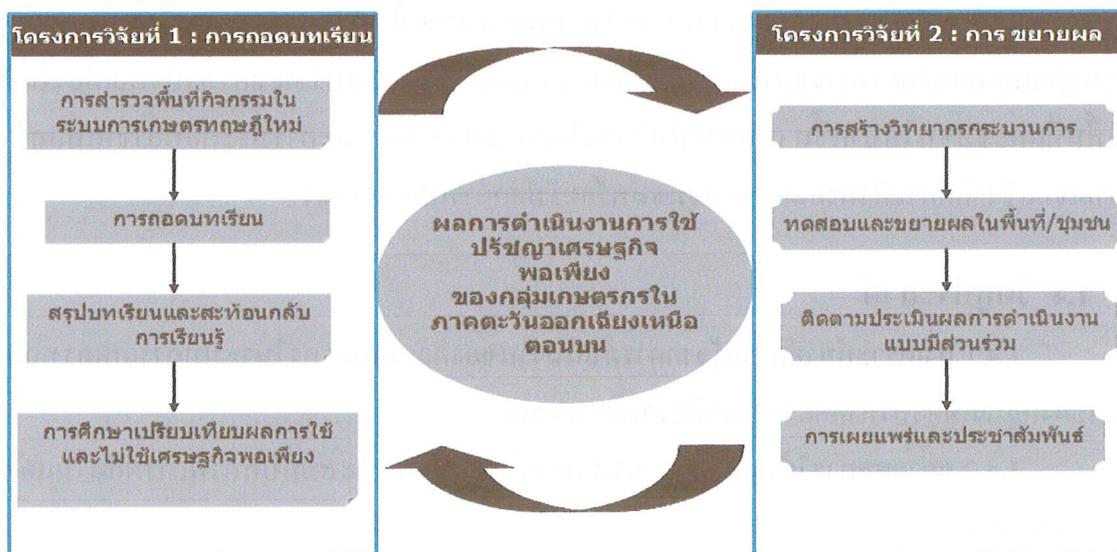
- กลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย)
- กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด)
- กลุ่มสนุก (สกลนคร มุกดาหาร นครพนม)

1.6 ระยะเวลาดำเนินงานวิจัย

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี 2552 เริ่มทำการวิจัยระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปี 3 เดือน

2. กรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการแผนงานวิจัย

แผนงานวิจัยมีกรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินงานที่ประกอบด้วยโครงการวิจัย 2 โครงการ คือ การถอดบทเรียน และการขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อถ่ายทอดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จากบทเรียนของเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่แต่ละพื้นที่และชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการถอดบทเรียนในโครงการวิจัยที่ 1 ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมรับการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ เพื่อทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนให้เกิดการขยายผลการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่/ชุมชนใกล้เคียงดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการแผนงานวิจัย

3. ประโยชน์ที่ได้รับ

3.1 ชุมชนมีความเข้มแข็งเป็นพื้นฐาน จากการจัดการความรู้ของนักวิจัยร่วมกับเกษตรกร ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง

3.2 มีการรวมตัวบนพื้นฐานทางอาชีพที่เข้มแข็ง เป็นกองทุนชุมชน กลุ่มอาชีพเกษตรทฤษฎีใหม่เกษตรผสมผสาน กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

3.3 ผลที่ได้จะเป็นการบูรณาการให้ชุมชน(กลุ่ม) เข้มแข็ง ไปพร้อม ๆ กันในทุกด้าน ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม และทุนทางเศรษฐกิจ

3.4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากขึ้น การที่สมาชิกในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่เคยมีอย่างสมบูรณ์ในอดีต ที่ดินถูกใช้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของที่ดินยังไม่รู้วิธีการหรือจัดการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพหรือทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3.5 เกิดการขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่สู่ชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง

4. หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยการลดบทเรียนและการขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สามารถสะท้อนผลการพัฒนา การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในระดับพื้นที่และชุมชน ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจและสังคมระดับรากหญ้า จึงเป็นประโยชน์สำหรับทุกหน่วยงานที่มีพื้นที่เป้าหมายอยู่ที่ชุมชน และระดับครัวเรือน สามารถใช้เป็นตัวบ่งชี้ผลการส่งเสริมและการพัฒนา นำผลการวิจัยไปใช้วางแผนปรับปรุงงานในส่วนที่เป็นภาระหน้าที่โดยตรงให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หน่วยงานที่สามารถใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย เช่น

4.1 สถาบันการศึกษา : โรงเรียน วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในพื้นที่ สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิจัยการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และนักวิจัยชุมชน

4.2 กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย : ในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผน พัฒนา สนับสนุนกิจกรรมรวมกลุ่มในพื้นที่และชุมชนได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ในการขยายงานในพื้นที่และชุมชนอื่นต่อไป

4.3 ภาคเอกชน : พ่อค้าและประชาชน สามารถเข้าถึงผลงานกิจกรรมกลุ่มของเกษตรกรซึ่งจะมีประโยชน์ในการจำหน่ายปัจจัยการผลิต หรือบริโภคผลผลิตจากชุมชนที่มีคุณลักษณะพิเศษ มีประโยชน์ต่อสุขภาพของตนเอง และสาธารณะชนทั่วไป

4.4 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ สามารถใช้ประโยชน์ในการเชื่อมโยงเครือข่าย หรือใช้บทเรียนทั้งที่ดีและที่ยังไม่สมบูรณ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมกลุ่มในพื้นที่และชุมชนอื่นต่อไป

4.5 สนับสนุนและเผยแพร่พระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา

5. ผลการวิจัย

5.1 การถอดบทเรียนการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จาก 15 กลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ และมีวิธีการปฏิบัติที่ดี (good practice) จำนวน 8 กลุ่มกิจกรรม ดังนี้

5.1.1 กลุ่มอีสานบน จำนวน 2 กลุ่ม คือ

ศูนย์น้ำเพียงดิน เป็นศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายกลไกกรมธรรมชาติที่ขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ดี เน้นการขยายแนวคิดสู่เยาวชน
กลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ ผลผลิตของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดำเนินธุรกิจเป็นวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์

5.1.2 กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ จำนวน 2 กลุ่ม คือ

ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานชี้นำสร้างแนวคิดพออยู่ พอกิน
กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ดี เน้นการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อสร้างรายได้ให้สามารถพึ่งตนเอง ไม่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายไปหารายได้ต่างถิ่น

6. อภิปรายและวิจารณ์

6.1 บริบททางสังคมของกลุ่มกิจกรรมที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน กับชุมชนหรือสังคมจะมีลักษณะและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมการผลิตและการขยายผลดังนี้

6.1.1 สภาพพื้นที่การทำเกษตรทฤษฎีใหม่อยู่ห่างไกลจากชุมชนหรือหมู่บ้าน เนื่องจากจำเป็นต้องใช้พื้นที่ แหล่งน้ำ และปัจจัยการผลิตอื่น จำเป็นต้องแยกตัวออกไปอยู่นอกหมู่บ้านหรือชุมชน และใช้เวลาในการปฏิบัติงาน การเฝ้าดูแล การจัดการต่าง ๆ ในฟาร์มมาก มีผลดีต่อการผลิตแต่อาจมีปัญหาเรื่องความปลอดภัย และขาดบริการสาธารณสุขที่ควรจะได้รับจากชุมชน

6.1.2 การเป็นสมาชิกเครือข่ายต่าง ๆ ช่วยสนับสนุนด้านความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น เครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน งานวิจัยท้องถิ่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และอื่น ๆ มีการเชื่อมโยงความรู้ ภูมิปัญญา และแหล่งเงินทุน หรือปัจจัยการผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ

6.1.3 การรวมกลุ่มหรือระยะเวลาหรืออายุของกลุ่มกิจกรรม เป็นการรวมกลุ่มตามธรรมชาติและการจัดตั้งกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง รวมทั้งอายุหรือระยะเวลาการดำเนินงานของกลุ่มมีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานและการขยายผลเป็นอย่างมาก กลุ่มที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและมีอายุของกลุ่มยาวนาน ผ่านการเรียนรู้ ปรับแนวคิดและกระบวนการกลุ่มมานานย่อมมีโอกาสสำเร็จสูงกว่ากลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเฉพาะกิจและยังมีอายุน้อย

6.1.4 ภาวะผู้นำ และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO) เป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้กิจกรรมกลุ่มและการขยายผลเป็นไปได้ดี

6.2 การถอดบทเรียนเพื่อสร้างองค์ความรู้ และประสบการณ์การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ วิธีการถอดบทเรียนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการถอดบทเรียนแบบเฉพาะเจาะจงกิจกรรมเท่านั้น จึงควรใช้วิธีการถอดบทเรียนแบบทั้งระบบใช้นักวิชาการและนักวิจัย สหสาขาวิชาจะช่วยในการสร้างองค์ความรู้ที่ดี และสามารถใช้ประโยชน์ได้กว้างขวางต่อไป อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ที่ได้รับจากการถอดบทเรียนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกร ที่เกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็ง พัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญทั้งด้านความรู้ ระบบความคิด การประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดมูลค่า เกิดประโยชน์ นำหลักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำเนินงานให้เกิดความคล่องตัว เกิดองค์ความรู้ เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในงานภาคการเกษตร เพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ สร้างความเข้มแข็ง เกิดการพึ่งพาตนเองพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น

5.1.3 กลุ่มสนุก จำนวน 4 กลุ่ม คือ

ศูนย์คุ้ม โสม เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถขยายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ดี เน้นการทำการกสิกรรมแบบอาชีพธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์ภูมิพลัง มีการบริหารวิสาหกิจชุมชนที่มีองค์ความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ ประมง การฝึกอบรมเกษตรกร และฝึกปฏิบัติงานของนักศึกษา การพึ่งพาตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต

ศูนย์การเรียนรู้ระบบเกษตรผสมผสานและศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการทำการกสิกรรมและการเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสานที่อาศัยสวัสดิการธรรมชาติ

กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือในระบบเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอาศัยกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือร่วมกับโรงเรียนร่วมพัฒนาและอนุรักษ์กระบือไทย

5.2 การขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนในพื้นที่และชุมชน สามารถดำเนินงานดังต่อไปนี้

5.2.1 การสร้างวิทยากรกระบวนการจากผู้นำและตัวแทนกลุ่มกิจกรรมที่ผ่านการถอดบทเรียนจำนวน 15 กลุ่ม ๆ ละ 1-3 คน รวม 35 คน

5.2.2 วิทยากรกระบวนการที่ผ่านการฝึกอบรม จำนวน 15 กลุ่ม มีแผนการขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมของกลุ่ม จำนวน 13 กลุ่ม จาก 15 กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 86.67

5.2.3 การขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มกิจกรรมในชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงได้จำนวน 8 กลุ่ม จากกลุ่มกิจกรรมที่มีแผนขยาย 13 กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 61.54

6.3 การสะท้อนกลับบทเรียนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้นำบทเรียนที่ได้กลับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสถาบันอุดมศึกษา เครือข่ายภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเท่านั้น การนำบทเรียนที่ได้ในแต่ละกลุ่มจังหวัด ลงไปฟังความเห็นของเกษตรกรในพื้นที่แต่ละแห่งหรือในแต่ละชุมชนน่าจะได้รับความสนใจ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และมีการถ่ายทอดแนวความคิดวิธีการปฏิบัติ และประสบการณ์ของกลุ่มเกษตรกรหรือคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการขยายผลมากขึ้น

6.4 การขยายผลการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง จำเป็นต้องอาศัยวิทยากรกระบวนการและกลุ่มกิจกรรมที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นที่ยอมรับของสังคม จึงจะสามารถขับเคลื่อนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมกลุ่มหรือผลงานของกลุ่มได้

6.5 ควรมีการสร้างวิทยากรกระบวนการชุมชนให้มีเพียงพอกับความจำเป็นที่ต้องใช้ในการขยายผล และมีการติดตามประเมินผลวิทยากรกระบวนการรายบุคคลเพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชนดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

บทเรียนที่ดีจากประสบการณ์ของกลุ่มกิจกรรม และวิทยากรกระบวนการที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่พื้นที่และชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์มีการจัดกิจกรรม การจัดการความรู้ และการสนับสนุนเผยแพร่ผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ชุมชน และกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ผ่านศูนย์การเรียนรู้ ระบบเครือข่ายเกษตรกร การวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เป็นกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ที่ดีในการขับเคลื่อนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แพร่หลายมากขึ้น

